

Vojenskopolitické aspekty současných čínsko-sovětských vztahů

Vývoj vnitřní, zahraniční a vojenské politiky KS Číny, ČLR a ČLOA v průběhu druhé poloviny šedesátých let svědčí o tom, že čínští představitelé se rozhodli odpoutat od SSSR. Snaží se zlikvidovat jeho vliv v rozvojových zemích i v mezinárodním dělnickém hnutí a socialistickém táboře.

Politika KS Číny (i v oblasti vojenské politiky) se svým způsobem vždy lišila od politiky KSSS, což v neposlední řadě ovlivňovala konkrétní situace obou zemí.

Před rokem 1927, tj. před rokem Čankajškova otevřeného přechodu na stranu pravice, existovaly poměrně dosti dobré styky Kuomintangu (s nímž spolupracovala KS Číny) a sovětské komunistické strany. Dobré styky měl Kuomintang i s Komunistickou internacionálou. Po roce 1923 pracovali u Kuomintangu sovětsští poradci, zejména M. Borodin a vojenský poradce Blücher.

Po roce 1927 se vzájemný poměr měnil. Zvyšuje se intenzita pokusů některých představitelů KS Číny o prosazení koncepce přednostního dobytí měst. Praktické neúspěchy této koncepce však připravily půdu pro zesílené prosazování názorů o nutnosti přednostního získání venkova a rolnictva, jak je obhajovali lidé, kteří zdůrazňovali reálné hodnocení zvláštností

čínské revoluční situace. To vše nepřispělo k většímu sblížení obou komunistických stran. Zajímavý je např. Stalinův výrok z roku 1927 (krátce před Čankajškovou zradou) o tom, že „v Číně bojuje ozbrojená revoluce proti ozbrojené kontrarevoluci“.¹⁾ Stalin ovšem vycházel z názoru, že „revoluci“ představuje Čankajšek se svou národně revoluční armádou. Ten se však brzy poté obrátil proti komunistům a proti levici.

Později považoval Stalin čínskou komunistickou revoluci v maocetungovském pojetí za revoluci agrární. V tomto názoru je možné nalézt reálný základ (čínská novodobá revoluce — i revoluce, vedená

¹⁾ Tento výrok cituje mj. ve své knize „La Chine de Mao — l'autre communisme“, vydané v Paříži 1966, K. S. Karol.

komunisty — v sobě obsahuje značné prvky agrárního typu revoluce). Nejspíše na základě této úvahy Stalin čínskou komunistickou revoluci dosti podceňoval, stavěl ji na nižší stupeň než revoluci v Rusku a nevěřil v podstatě v její úspěch.

Rok 1927 je tedy významným mezníkem. Od této doby se totiž faktické (i když mnohdy na povrchu nepozorovatelné) rozpory mezi sovětskou KS a KI na straně jedné a KS Číny (hlavně Mao Ce-tungovým křídlem) na straně druhé stále jasněji vyhraňují. Je zajímavé, že ačkoli KS Číny formálně našla způsob souhlasu s názory VKS(b) a Kominterny, fakticky (hlavně v obdobích, kdy rostl vliv maoistů) se většinou řídila vlastními názory.

První polovina třicátých let upevnila důvěru Mao Ce-tunga a jeho stoupenců v jejich vlastní názory a teorie, které se potom postupně stávaly základem čínské komunistické revoluční strategie a taktiky — zejména v době, kdy se maoisté dostali definitivně do čela KS Číny. Rozdíl v názorech proti sovětským komunistům se tak nadále zvětšoval. To bylo způsobeno v nemalé míře právě tím, že maoisté byli vůdci revoluce na venkově, oddělení od měst i od ostatního světa. Stále výraznější prosazování koncepcí Mao Ce-tunga znamenalo vlastně určitý rozchod s názory Kominterny i sovětské komunistické strany.

V průběhu čínsko-japonské války se „agrární koncepce“ „mužů z Jen-anu“ vyhranily daleko výrazněji a ještě více se odlišily od sovětských názorů.

I v období tzv. třetí občanské revoluční války v Číně v letech po druhé světové válce prosazují maoisté své názory na zaměření čínské revoluce a díky tomu také vítězí, a to ve značné míře jak ve vnitrostranickém boji, tak i v boji za uchopení moci v zemi.²⁾

Vítězství KS Číny v roce 1949 pak postavilo čínsko-sovětský vztah do nové si-

tuace kdy i případné rozpory zaujímají jiné místo než dříve.

—☆—

1. Říjen 1949 je velmi významný den v dějinách socialistického tábora. Socialistický tábor významně zesílil, ale současně se upevnil stav, který již skrýval zárodky budoucích rozporů. Vznikla druhá socialistická velmoc, o níž mnozí hned od počátku předpokládali, že její snahy o zvýšení vlastního vlivu nejen v socialistickém táboře, ale i v ostatním světě zákonitě porostou a povedou nakonec k rozkolu se SSSR, s jehož zájmy se čínská mocenská politika nutně střetne.

Problémem v této souvislosti zůstává, a to je třeba v tomto směru ještě důkladně zkoumat, do jaké míry pouze dočasně potřebovala využívat pomoci a přátelství SSSR a do jaké míry toho již podle názorů vedoucích čínských představitelů nyní nepotřebuje.

Bezprostřední vztah čínsko-sovětský se zlepšuje v prvních letech po Stalinově smrti. Ovšem i tehdy se projevují některé rozdílné názory.

Přes značné odlišnosti v názorech se vedoucí činitelé ČLR i v druhé polovině padesátých let a dále pořád ještě snažili o udržení jistých kontaktů, více či méně pevných. Motivem jsou otázky politické, hospodářské i vojenské. Čína stále potřebovala politickou podporu SSSR v různých záležitostech. Potřebovala i ekonomickou a vojenskou pomoc. Ve vojenské oblasti hrála nejvýznamnější roli postupně se vyvíjející a rostoucí snaha Číny získat vlastní jaderné zbraně. Ty mohla urychleně dostat právě od Sovětského svazu. Tímto problémem a samozřejmě i dalšími, lze vysvětlit určitou opatrnost a výkyvy ve vztazích ČLR vůči SSSR v jistých údobích.

Padesátá léta jsou tedy celkově ve znamení vývoje, který probíhal pod povrchem daleko složitěji, než bylo zřejmé na první pohled.³⁾

Počátek šedesátých let znamená dosti značný přelom pokud jde zejména o kvantitativní stránku čínsko-sovětského roz-

²⁾ Je zajímavé, jak hovoří o čínských komunistech a o sovětském poměru k jejich boji Stalin. V r. 1948 říká Stalin jugoslávské delegaci (krátce před roztržkou) toto: „Souhlasím, že také my jsme se zmýlili. Např. jsme pozvali po válce čínské soudruhy do Moskvy, abychom s nimi projednali situaci v Číně. Vysvětlili jsme jim přímo, že pokládáme vývoj povstání v Číně za beznadějný a že čínští soudruzi by měli hledat modus vivendi s Čankajškem, vstoupit do jeho vlády a rozpuštit svou armádu. Číňané souhlasili s tímto návrhem, odjeli zpět do Číny a učinili něco úplně jiného. Shromáždili své ozbrojené síly, zorganizovali armádu a jsou nyní, jak se zdá, schopni porazit Čankajškovy oddíly. V případě Číny tedy připouštíme, že jsme se mylili. Prokázalo se, že čínští soudruzi měli pravdu.“ (Cituje K. Mehnert: Peking und Moskau, Stuttgart 1963, s. 310 — 311, podle knihy VI. Dedijera o J. B. Titovi, vydané v USA r. 1953.)

³⁾ Zajímavý v tomto směru je např. určitý, stále patrnější rozdíl mezi veřejnými a interními prohlášeními či projevy čínských představitelů. Ve druhé polovině padesátých let Číňané na veřejnosti v podstatě stále proklamují přátelství se SSSR, určitý souhlas s jeho linií atp., zatímco v některých výroci např. Mao Ce-tunga hlavně od r. 1957, lze sledovat náznak budoucího zosilnění rozporu názorů KS Číny a KSSS, zejména v otázce války a míru apod. (základ lze nalézt v Mao Ce-tungových teoriích, které se rozvíjely prakticky od jeho prvních děl).

poru. Nešlo (alespoň ne tak jednoznačně, jak je někdy předpokládáno) o převratné změny v kvalitě vztahu, neboť i v předchozí době byly skryty sporné stránky, vystupující postupně z čínské strany na povrch. V posledních pěti nebo šesti letech narůstá počet veřejných čínských výhrad vůči sovětskému systému, vůči linii KSSS a mezinárodního komunistického hnutí. Tyto výhrady, které pod záminkou ideologického sporu skrývají v sobě mocenské problémy, se postupně již nepokrytě soustřeďují právě na tyto problémy, což se stává hlavním rysem čínsko-sovětského rozporu v posledních dvou třech letech. Jedním z hlavních rysů tzv. „velké proletářské kulturní revoluce“ je právě otevřeně protisovětský aspekt čínské politiky a snaha o likvidaci sovětského postavení a vlivu ve světě a v mezinárodním komunistickém hnutí.

—☆—

Všechny tyto problémy (i řada dalších, které vzhledem k rozsahu článku nemohou být rozebrány či dokonce podrobně hodnoceny v celém jejich rozsahu a významu) se projevují i ve vojensko-politické a ve vojenské oblasti.

Situace v tomto směru je komplikována ještě více např. tím, že podle čínských představitelů existují nesrovnalosti v názorech na problém sfér vlivu a hranic mezi oběma státy. Číňané zdůrazňují tyto problémy hlavně v průběhu první poloviny šedesátých let. Úměrně s tím, jak se zhoršoval čínský poměr k SSSR, pokoušeli se Číňané zhoršovat i situaci na hranicích např. zvyšováním psychologického napětí apod. Čína těmito akcemi však spíše oslabuje své zájmy a navíc se dostává do stále větší izolace v mezinárodním měřítku.

Číňané své názory zdůvodňují kromě jiného i důvody historickými. Vyzdvihují nerovnoprávnost smluv, uzavřených v průběhu 19. a na počátku 20. století s evropskými mocnostmi, včetně carského Ruska. Více či méně otevřeně naznačují, že území, která tehdy Rusko na čínsko-ruském pomězi získala a která i později byla sporným bodem, by měla být vrácena Číně nebo přinejmenším do čínské sféry vlivu.

Důležité je ovšem to, že jak se území pod ruskou a později sovětskou správou vyvíjela, postupně se stávala součástí státu a systému. Po roce 1917 se neruské národy začaly rozvíjet po stránce kulturní i politické autonomie, vytvářely si vlastní kulturu i vlastní vědomí národní a státní soudržnosti. Na čínské straně hra-

nic byla pro nečínské národy situace poněkud horší, a to i po roce 1949. Zejména v posledních několika letech dochází ke zvýšeným pokusům o počínšfování a také k útokům příslušníků pohraničních menšin do SSSR.

Politické a psychologické napětí v oblasti čínsko-sovětských hranic má negativní vliv na vojenskou situaci na Dálném východě a ve světě vůbec.

Čínská propaganda i oficiální činitelé obviňují SSSR z přítomnosti nadměrného množství vojska na hranicích. V interviewu, poskytnutém v prosinci 1966 jistému brazilskému právníkovi, říká ministr zahraničí ČLR Čchen I: „Nebojíme se sovětsko-amerického útoku. Čínský lid je připraven na válku a věří, že nakonec zvítězí.“

Objevují se i zprávy o počtech čínských vojsk na hranicích, např. některé japonské prameny svého času udávaly 65 čínských divizí.

Náznamy čínských snah o revizi hranic přijímají oficiální činitelé i lid SSSR se znepokojením. SSSR přijal řadu opatření k zajištění bezpečnosti; kromě toho i opatření, která mají informovat vojáky, členy strany i ostatní občany o současné situaci a připravit je i k možnému dalšímu zhoršení čínsko-sovětských vztahů. Tato opatření měla značný význam zejména v době mimořádně ostrých protisovětských demonstrací rudých gard v Pekingu a v oblasti Amuru na konci roku 1966 a v prvních měsících roku 1967.

Tendence čínské strany k vytváření a udržování napětí mezi Čínou a SSSR však podle všech známek nemusí vést bezprostředně k otevřenému vojenskému konfliktu; může to být pouze určitý politický nátlak, motivovaný záměry čínského vedení. Je nepochybné, že Číňané si uvědomují převahu Sovětské armády, zejména v moderní výzbroji. Kromě toho jsou si vědomi stále existující možnosti střetnutí s USA a nemohou si v praxi dovést konflikt na dvou stranách. Jejich vojenská i vojenskopolitická činnost za současného stavu věcí nemusí tedy nutně vyústit ve vojenskou střetnutí.⁴⁾

4) Zajímavou staf o možnostech ozbrojeného konfliktu na čínsko-sovětských hranicích od C. P. Fitzgeralda otiskl americký čtvrtletník *Foreign Affairs*.

„Ve sporných územích by bylo třeba zajistit logistické služby. Neexistují zde moderní komunikace schopné zabezpečit jakoukoli rozsáhlou operaci. V severním Mandžusku je málo železnic.“

... Čína, pokud je známo, má pouze jednu velmi dlouhou linku ze severozápadu Číny do Urumči a do údolí řeky Ili. Žádná železnice

Zatímco SSSR úspěšně modernizuje výzbroj a zdokonaluje i teorii, ČLR ve značné míře zaostává za světovou úrovní. Příčiny jsou různé. Lze je nalézt mj. i ve stále velkém vlivu stoupenců teorie o převaze politiky a uvědomění nad technikou a výzbrojí, i když i tito „politikové“ se snaží o to, aby Čína po vojenské stránce něco ve světě znamenala [viz urychlený vývoj jaderných zbraní].

Je ovšem nutné uvážit, do jaké míry je snad tento postoj v čínských poměrech reálný v hodnocení čínských možností, hlavně v reagování na domácí situaci i pokusem o odvrácení pozornosti národa od jejích horších stránek. Maoisté se snaží vnutit národu nadšení, s nímž by i přes všechny nesnáze rychleji rozvíjel i za minimální mzdy právě zaostálé obory hospodářství a techniky. Po upevnění těchto oborů se snad maoisté za všeobecně zlepšených podmínek i odkloní od svých radikálních politických teorií — jakmile se přesvědčí, že tyto teorie již splnily svůj účel. K tomu může dojít tehdy, až budou považovat vnitřní situaci i mezinárodní mocenské postavení Číny již za natolik dobré, že přestanou považovat za nutné cokoliv skrývat a odvracet pozornost ná-

nevede do Kašgaru přes pouště a oázy střední části provincie Sin-ťiang. Stará karavanní cesta, odedávna známá jako hedvábná cesta, je samozřejmě sjízdná po automobilovou dopravu, avšak je velmi dlouhá a příliš obtížná, než aby mohla sloužit jako hlavní zásobovací cesta v rozsáhlé vojenské operaci.

.... Směrem k Afganistánu tvoří hranice velehor Pamír. Kdyby se Číňané odhodlali k invazi, museli by operovat na konci nesmírně dlouhé dopravní linie. Kdyby chtěli získat trvalou výhodu, museli by postoupit daleko do nížní Střední Asie.

Bylo by (alespoň teoreticky) pro ně mnohem snazší rychlým úderem za řeku Amur narušit dopravu mezi Přímorským krajem a zbývající částí Sibiře. Museli by však počítat s odvetným úderem na západě a tam by byli v nevýhodě.

Nezdá se však pravděpodobné, že by se podobná válka omezovala pouze na tyto oblasti konfliktu. Stala by se téměř okamžitě rozsáhlou válkou mezi dvěma velmocemi, k níž jsou Číňané špatně vybaveni. Číňané proto mohou sotva počítat s vyprovokováním pohraničního konfliktu v zájmu svých omezených cílů."

Citát uvádím jako částečný příklad západních názorů na posuzování této problematiky. Zranitelnost Číny, jejích jednotlivých oblastí, vystupuje dosti do popředí zájmu a zejména na Západě se na toto téma objevuje řada různých úvah.

Čína je pokládána za soupeře v jistých směrech dosti nebezpečného, ale právě tak dosti zranitelného, se zaostálým vývojem v oblasti technické, vojenské, ekonomické atd.

Prostředky, které mají k dispozici armády nejvýznamnějších světových velmocí, mohou účinně působit na čínskou vojensky důležitou střediska průmyslové výroby, na střediska výroby jaderné techniky, na komunikace a další vojensky důležité cíle.

roda jinak. To může samozřejmě potvrdit nebo také vyvrátit teprve další vývoj. Pokud jde o bezprostřední současnost, a to právě hlavně ve vztahu ke světovému vývoji, je nutné konstatovat určitou zastaralost oficiálně hlášených teorií včetně vojenských teorií i praktickou celkovou zastaralost čínské výzbroje.

—☆—

Uvedu alespoň některé údaje o ČLOA.

Pozemní síly se dělí podle dostupných údajů na třicet polních armád, které mají asi 150 divízi a jsou rozděleny do třinácti okruhů. ČLOA má asi 105 pěších divízi, další divize jsou tankové, jezdecké a výsadkové. Divize na plných počtech má mít 12 tisíc vojáků. Význam v ČLOA mají divize dělostřelectva, pouštního jezdeckého, horské pluky a podpůrné jednotky. Těžkou výzbroj tvoří hlavně zbraně, získané dříve ze SSSR. ČLOA má nedostatky těžkého ženijního zařízení, těžkého a samohybného dělostřelectva, dopravních prostředků atd. Je však poměrně dobře vybavena početnými zbraněmi, minomety, bezzákluzovými kanóny, lehkým a středním dělostřelectvem a dokonce prý i raketovými odpalovacími rampami.

Námořnictvo má 4 torpédoborce, 11 doprovodných fregat, 1 ponorku třídy G, 23 ponorek třídy W, 7 jiných ponorek sovětského původu, 18 minovek, 35 strážních plavidel, 2 strážní čluny (prý s řízenými střelami), 150 motorových torpédových lodí, 50 dělových člunů, 60 vylodovacích plavidel a 20 jiných plavidel. Kromě toho má asi 500 námořních letounů, které jsou zařazeny i do leteckého obranného systému.

Leteckvo má 2500 letounů. Mezi ně patří asi 12 středních bombardérů Tu-4, asi 150 lehkých bombardérů Il-28, dále hlavně letouny staršího typu MiG-15 a MiG-17, menší počet MiG-19, menší letecký dopravní svazek složený z letounů Il-18 a vrtulníků Mi-4. Použitelnost všech letounů může ovlivnit případný nedostatek náhradních součástí.³⁾

I o vývoji jaderných zbraní v Číně bylo již často psáno. Zdůrazňují, že za současného stavu v Číně má význam zejména moment politický, tj. možnost určitého politického nátlaku, zvýšení prestiže apod. V oblasti Asie však nelze vyloučit i jistý význam vojenský. V budoucnosti je třeba

³⁾ Údaje o počtu vojáků v jednotlivých druhích vojsk nejsou zcela spolehlivé: jenom o celkovém počtu vojáků v ČLOA existují nejméně tři údaje, z nichž nejnížší uvádí 2 486 000; nejvyšší odhady se pohybují kolem 3,5 miliónů mužů.

počítat s celosvětovým růstem vojenského významu čínské jaderné techniky. Pokud jde tedy o možnost čínsko-sovětského střetnutí, vystupuje do popředí stále více potenciální vojenský význam jak čínských konvenčních ozbrojených sil, tak i sil jaderných.

Čínská vojska jsou rozmístěna v Pekingu, v Tibetu, v sousedství Tchaj-wanu, Indie a Vietnamu, na korejských hranicích, v Sin-tiangu, podél celých hranic se SSSR, v Mandžusku a nepochybně i na čínsko-mongolských hranicích.

Důležitou oblastí je výcvik v ČLOA a jeho metody. Čínské vedení jim věnuje velkou pozornost, zejména v průběhu první poloviny šedesátých let. V té době jsou zdrazňovány Mao Ce-tungovy myšlenky o přednosti politiky, uvědomění, nadšení atd. Lin Piao a další stoupenci Mao Ce-tunga se snaží zavést v armádě tradice, výcvik a pořádek z období protijaponské války a občanských válek, např. tzv. Kuo Sin-fuovu metodu výcviku, označovanou za udržovatele a nástupce „tradičního ducha“ v ČLOA. Klade se důraz na individuální výcvik vojáků k boji zblízka, na politické školení, nadšení, pěstování bezmyšlenkovité oddanosti vůdcům a nenávisti k nepříteli a k těm, kteří jsou za nepřítel označeni. Ve výcviku je položeno těžiště na zdokonalení jednotlivců a malých jednotek ve střeleckém umění, ovládnutí bodáku, vrhu granátem, zacházení s trhavinami a v polním opevňování. Výcvik se dělí na individuální útok, individuální obranu, použití bodáku v boji v horách, použití plamenometu v boji v horách, horolezecký výcvik, boj zblízka, vrh granátem, postup plížením, brání zajatců.⁶⁾

Podle Niu Sien-čunga „nejdou tyto myš-

lenky ve vojenské historii nové. Má-li armáda nedostatky ve zbraních a vybavení, vždycky doufá, že využití obratnosti v individuálním boji by mohlo tuto její slabost kompenzovat. Armáda Komunistické strany Číny není žádnou výjimkou“.

—☆—

Přehled o ČLOA, jejích zbraních a hlavních zásadách, poskytuje alespoň částečný obraz o čínské armádě.

Na základě těchto informací vyplývá, že konvenční a v podstatě i jaderná výzbroj není schopná zabezpečit vítězné zakončení případného konfliktu s některou z velmocí, tedy popřípadě i se SSSR. Vedoucí čínští představitelé si to v podstatě uvědomují a snaží se, i přes nesmírné radikální proklamace, vyhnout jakémukoli skutečnému měření sil i jakémukoli vyostření situace do takové míry, že by z ní kromě vojenského konfliktu nebylo žádné jiné východisko. Na první pohled podivné a mnohdy do nemožnosti přehnané akce a prohlášení čínských činitelů jsou ve skutečnosti velice dobře promyšlené, i když někdy nelze pochopit, co je jejich cílem a k čemu jsou ty obrovské inscenované demonstrace. Číňané si zřejmě až dosud vždy dosti dobře vypočítali, kde může být hranice těchto akcí, aby možný protivník nebyl nucen sáhnout k radikálním politickým opatřením nebo v krajním případě i k vojenské odvetě.

Ambice Číny na základě všech skutečností směřují dnes k získání skutečného velmocenského postavení v rámci rovnováhy sil a nikoli k vyprovokování nějakého nedomyšleného a nenapravitelného konfliktu.

⁶⁾ Viz např. zajímavý článek tchajvanského vojenského odborníka Niu Sien-čunga a vojenském výcviku v ČLR (Military Review, červen 1968).